

دانشگاه علوم پزشکی هوشمند

عنوان سخنرانی

ابعاد جمعیت شناسی و اجتماعی سالمندی در ایران

محمود مشفق

دکترای جمعیت شناسی

و

مدیر گروه جمعیت شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

moshfegh@atu.ac.ir

Mobile: 09124804717

سه شنبه

۱۴۰۲/۸/۲

مقدمه

- منزلت سالمندان در فرهنگ و مذهب ما
- سالمندی بعنوان یکی از مهمترین چالشهای جمعیتی
- سالمندی جمعیت چیست و چه زوایایی دارد
- آیا سالمندی جمعیت در ایران یک مشکل است؟
- ابعاد این مسئله از نظر اجتماعی چیست؟
- راهکارهای مواجهه با مسئله سالمندی جمعیت چیست؟

منزلت و جایگاه سالمندان در اسلام

- اسلام در خصوص تجلیل، تکریم و مراقبت از سالمندان، فرامین و دستورات مؤکدی دارد و بخشی از این وظایف را به عهده فرزندان، بخشی را هم بر عهده حکومت و جامعه می‌داند.
- در آیه 23 سوره اسرا می‌فرماید:
- "و خدای تو حکم فرمود که جز او هیچ کس را نپرستید و بر پدر و مادر نیکویی کنید، اگر یکی از آنها و یا هر دو به سنین کهولت و سالخوردگی رسیدند (که موجب رنج و زحمت شما باشند) زینهار
• کلمه‌ای نگوئید که رنجیده خاطر شوند
• و کمترین آزار به آنان نرسانید
• و با آنها با اکرام و احترام سخن گوئید".

منزلت سالمندان در اسلام

- پیامبر مکرم اسلام حضرت محمد(ص) در مورد منزلت سالمندان و لزوم احترام و تکریم آنان فرموده‌اند:
- کسی که سالمندی از امت مرا احترام کند، مانند این است که مرا گرامی داشته است.
- پیرمردان را بزرگ و محترم بدانید زیرا احترام به آنان به منزله احترام به مقام الهی است.
- وجود پیران سالخورده بین شما باعث افزایش نعمتهای الهی است.
- پیران در خانواده خود همانند پیامبرانند در میان پیروان.
- حضرت علی(ع) می‌فرمایند:
- "با خردسالان خویش مهربان باشید و بزرگسالان خود را بزرگ شمارید".
- امام علی (ع) درباره مقام سالمندان فرموده‌اند: «وقار پیری، نزد من دوست داشتنی‌تر از نشاط جوانی است».
- در فرهنگ ایرانی تعابیر دوره پیری همراه با تجربه، خردمندی و پختگی فرد سالمند است.
- جز بتدبیر پیر کار مکن   پیر دانش نه پیر چرخ کهن

جمعیت سالمندان ایران تا سال ۱۴۰۵

محمود مشفق

سالمندی : پدیده ای چند بعدی

طرح مساله:

- پیری عبارتست از تغییرات بیولوژیک که در نحوه زیست ارگانیسم در طول زمان ظاهر می شود. این تغییر با کاهش نیروی حیاتی و تطبیقی یعنی کاهش قابلیت انطباق فرد با شرایط ناگهانی و ناتوانی در ایجاد تعادل مجدد همراه خواهد بود. و بتدریج دگرگونیهای را در ساختمان و عمل اعضاء مختلف فرد بوجود می آورد.
- پیری بیماری نیست بلکه یک جریان زیستی است که کلیه افراد بشر را شامل شده و نمی توان آنرا متوقف نمود، نیازهای بهداشتی سالمندان از افراد میانسال متفاوت است. همچنین وضعیت جسمانی، کارکردی، روانی و عاطفی آنها نیز متفاوت است. بیماریها، حوادث و معلولیتها معمولاً در بین سالمندان شایع تر می باشند.
- جمعیت شناسان: ساختار هرم جمعیتی، و...
- جامعه شناسان: نیاز های اجتماعی، شبکه ارتباطات، و –
- درمانگران: بار بیماری ها، هزینه های سنگین سلامت و
- اقتصاد دانان: نیروی کار و الگوهای مصرف و پس انداز
- چند بعدی بودن پدیده و لزوم جامع نگری

سالمندی

• عمدتاً معیار را برای تعریف سالمندی در نظر گرفته است:

- سن : در جمعیت شناسی: افراد بالای ۶۰ و ۶۵ سال
- تغییر در نقشهای اجتماعی (مثلاً تغییر در الگوی کار و فعالیت، وضعیت بزرگسالی، سن یائسگی): از نظر جامعه شناسی
- تغییر در توانایی ها (شرایط نامناسب زندگی، فرسودگی و تغییر ویژگی های فیزیکی): بیولوژی و پزشکی
- بطور کلی، سن سالمندی به عواملی چون سن ورود به بازار کار، شرایط و کیفیت زندگی، سن بازنشستگی و اساساً امید زندگی بستگی دارد.

تصورات کلیشه های غلط و نادرست در مورد سالمندی

- سالمندی یعنی ناتوانی و وابستگی
- سالمندی یعنی بیماری و رنج
- عملکرد ذهنی یا حافظه ضعیف تر
- سالمندی یعنی تنهایی و انزوا
- وقتی که سالمندی می گوید " آدم که پیر می شود، خرفت می شود".
- وقتی که پرستار به همکارش می گوید، "بیماران سالمند، نیاز به مراقبت بیشتری دارند."
- وقتی که عضو خانواده، فرد سالمند را برای بیماری اش به نزد پزشک می برد و پزشک ، وضعیت بیماری را به عضو خانواده توضیح میدهد و نه خود سالمند.

سالمندی جمعیت

- از نظر جمعیت شناسی یک جمعیت زمانی وارد سالخوردگی می شود که زیر ۱۵ سال کمتر از ۲۵ درصد و جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر بیش از ۸ درصد شود
- از نظر جمعیت شناسی شاخص سالخوردگی جمعیت از نسبت جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر به جمعیت زیر پانزده ساله بدست می آید.
- سالخوردگی جمعیت نتیجه افزایش مستمر کاهش باروری و افزایش امید زندگی در بدو تولد.
- سالمندی فردی در اثر افزایش امید زندگی در سنین سالخوردگی رخ می دهد.

عوامل جمعیتی سالمندی

□ گذار سنی جمعیت در درجه اول تحت تاثیر انتقال دموگرافیک است.

□ سالمندی جمعیت اولین و مهمترین نتیجه مستقیم، کاهش مستمر باروری در یک دوره بلند مدت است. سالمندی جمعیت، از طرفی ناشی از کاهش میزان های حیاتی، یعنی باروری و مرگ و میر در سنین سالخوردگی و افزایش نسبت های بازماندگی در فواصل سنی است.

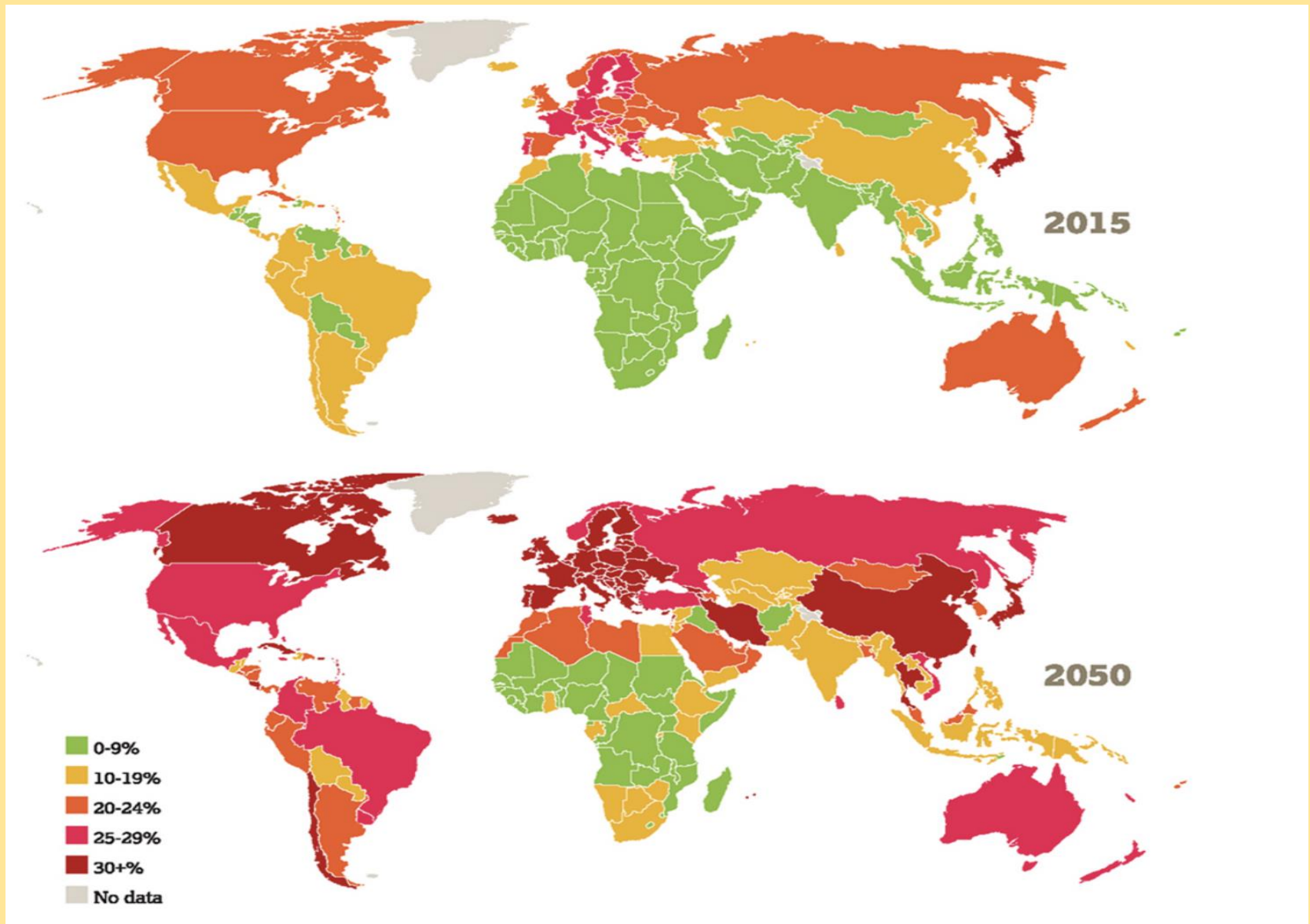
□ دلایل جمعیتی سالخوردگی جمعیت

□ کاهش باروری

□ افزایش امید زندگی

□ ورود نسلهای انفجار موالید به سنین سالمندی

- Population ageing maps

FD FINANCE & DEVELOPMENT

AGING IS THE REAL POPULATION BOMB

DAVID E. BLOOM, LEO M. ZUCKER

ANALYTICAL SERIES

the most formidable demographic challenge facing the world is no longer rapid population growth, but population aging. Thoughtful preparedness—combining behavioral changes, investment in human capital and infrastructure, policy and institutional reforms, and technological innovations—can enable countries to meet the challenge and take advantage of the opportunities presented by demographic change.

سالخوردگی جمعیت سه مرحله دارد.

- در مرحله اول: در حال سالمند شدن، ۷ تا ۱۴ درصد جمعیت در سنین بالای ۶۵ سال قرار می گیرند.
- در مرحله دوم: جامعه سالمند شده، ۱۴ تا ۲۱ درصد جمعیت در سنین بالای ۶۵ سال قرار می گیرند.
- در مرحله سوم: فوق سالمندی، ۲۱ درصد جمعیت در سنین بالای ۶۵ سال قرار می گیرند

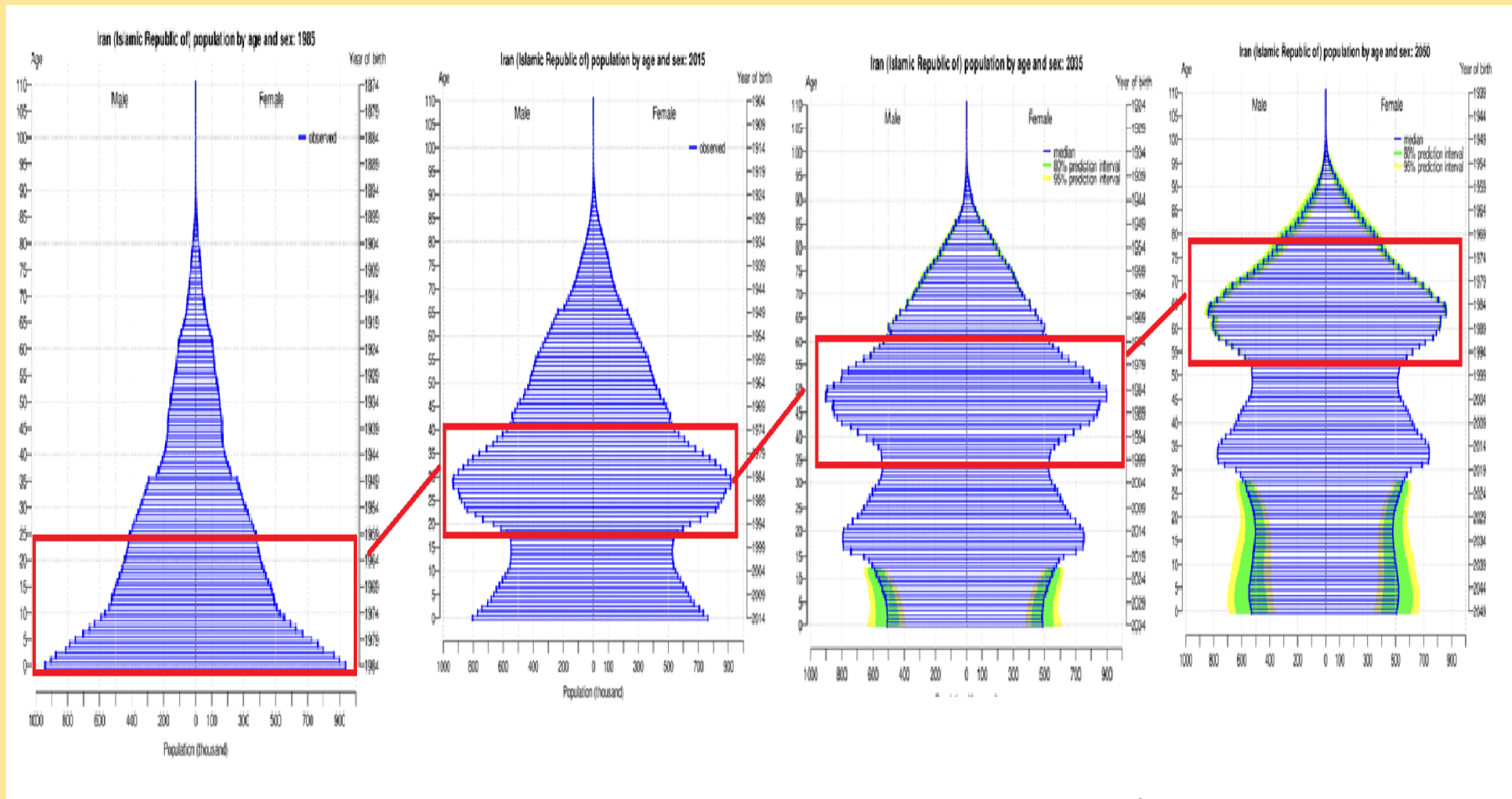
افزایش سالمندان پیامدهای زیر را به دنبال دارد:

- افزایش امید زندگی بویژه در دوره سالمندی افزایش طول دوره دریافت حقوق بازنشستگی
- ناپایداری و اختلال در حمایت های بین نسلی که یا نقل و انتقالات مالی بین نسلی به دو دلیل
  - افزایش حجم جمعیت سالمندان ناشی از تحول سنی نسل ها انفجار مولید از یک سو
  - کوچک شدن نسلهای در سن کار و فعالیت
- انباشتگی بار بیماری های مزمن و پر هزینه در یک چهارم انتهایی طول عمر، هزینه های مربوط به درمان افزایش می یابد حتی اگر معلولیتها تا حدود زیادی کنترل شوند.
- (25 درصد هزینه های پزشکی مربوط به سال آخر عمر افراد است)
- جمع شدن چترهای حمایتی سنتی (خانواده، نظام خویشاوندی و روابط سنتی غیر رسمی و...)
- مهمترین چالش سالمندی در حوزه اجتماعی و درمانی افزایش تقاضا برای خدمات مراقبت های طولانی مدت است.

تحوّلات جمعیت سالمندان در ایران

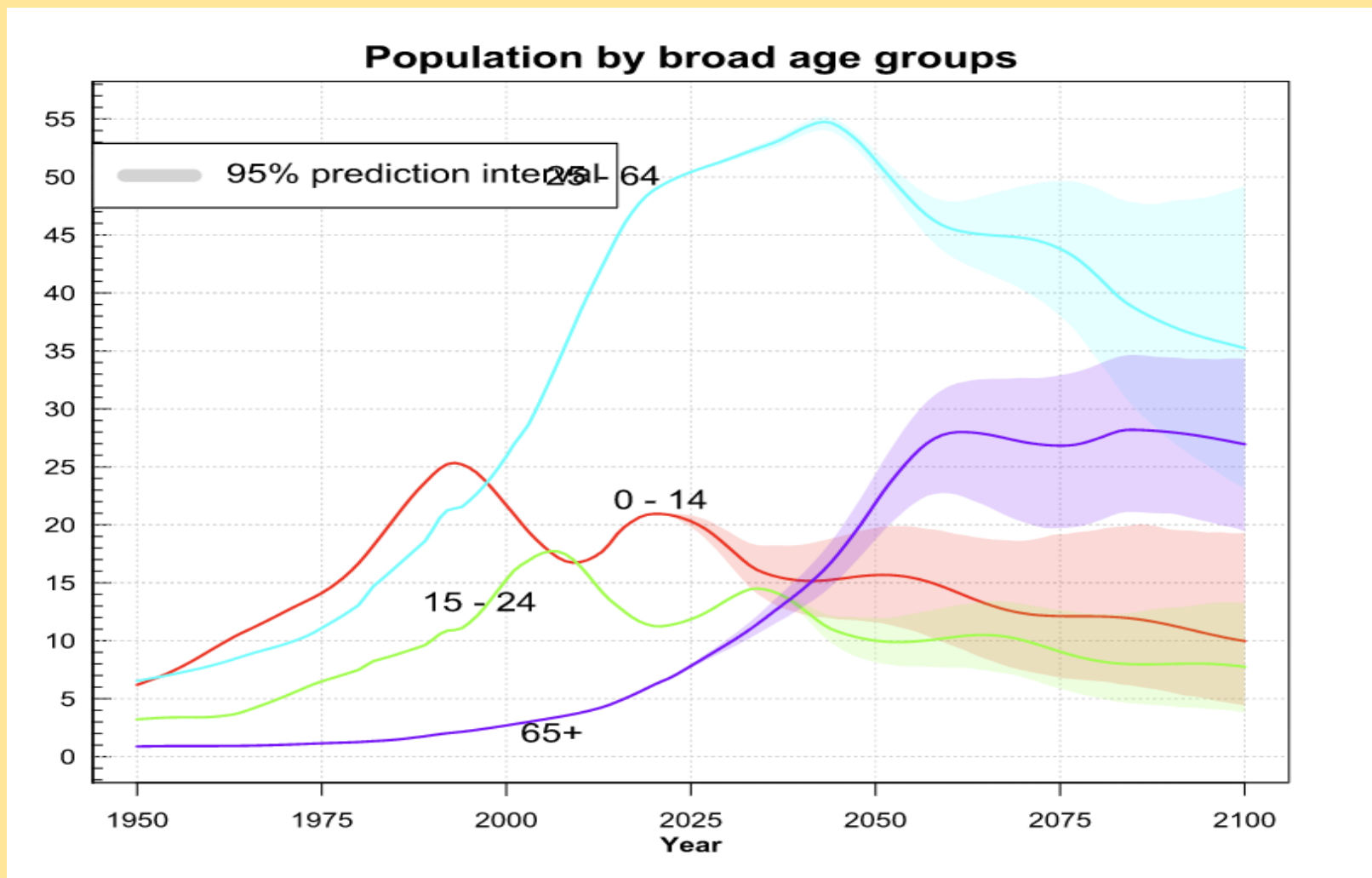

مراحل گذار سنی جمعیت

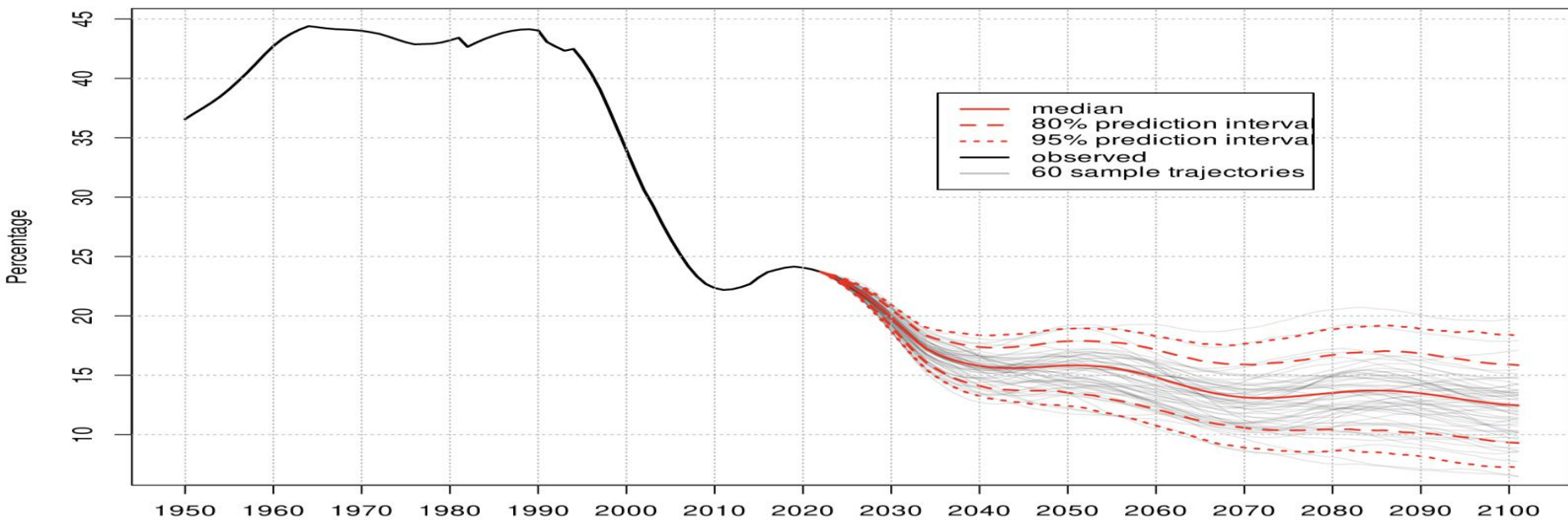

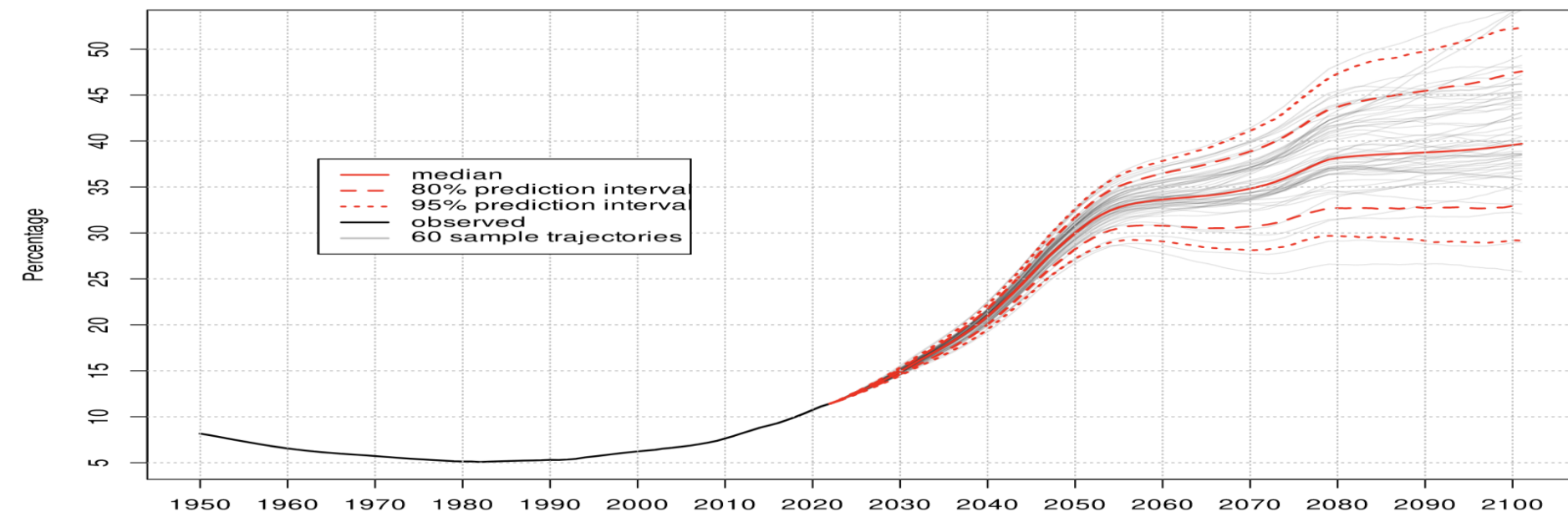
تحولات جمعیت ایران بر حسب گروه های سنی

Iran (Islamic Republic of): Percentage of population under 15 years of age

Iran (Islamic Republic of): Percentage of population aged 60 years or over

تحولات سالمندی جمعیت در ایران

• جمعیت سالمندان ایران در طول ۴۰ سال گذشته (از سال ۱۳۹۵-۱۳۵۵) دو برابر شده است.

• درصد جمعیت سالمندان ۶۵ سال در ایران تا سال ۱۴۳۰ به ۲۳ درصد می رسد.

چرا سالمندی جمعیت برای ما یک چالش است؟

- افزایش امید زندگی بویژه در دوره سالمندی افزایش طول دوره دریافت حقوق بازنشستگی
- ناپایداری و اختلال در حمایت های بین نسلی که یا نقل و انتقالات مالی بین نسلی به دو دلیل
- افزایش حجم جمعیت سالمندان ناشی از تحول سنی نسل ها انفجار موالید از یک سو
- کوچک شدن نسل های در سن کار و فعالیت
- انباشتگی بار بیماری های مزمن و پر هزینه در یک چهارم انتهایی طول عمر، هزینه های مربوط به درمان افزایش مییابد حتی اگر معلولیتها تا حدود زیادی کنترل شوند. (۲۵ درصد هزینه های پزشکی مربوط به سال آخر عمر افراد است)
- جمع شدن چترهای حمایتی سنتی (خانواده، نظام خویشاوندی و روابط سنتی غیر رسمی و...)

مراحل سالمندی جمعیت و مدت زمان عبور از يك مرحله به مرحله بعدي

ردیف	کشورها	مرحله اول سالمندشدن (۷-۱۴٪)	مرحله دوم سالمند شده (۱۴-۲۱٪)	مرحله سوم فوق سالمندی(انفجار سالمندان) (۲۱٪+)	مدت زمان عبور از يك مرحله به مرحله ديگر	
					مرحله اول به دوم	مرحله دوم به سوم
۱	ژاپن	۱۹۷۰-۱۹۹۵	۱۹۹۵-۲۰۱۰	۲۰۱۰	۲۵	۱۵
۲	آلمان	۱۹۴۰-۱۹۷۰	۱۹۷۰-۲۰۱۵	۲۰۱۵	۴۰	۴۵
۳	فرانسه	۱۹۴۰-۱۹۹۰	۱۹۹۰-۲۰۲۰	۲۰۲۰	۶۰	۳۰
۴	بریتانیا	۱۹۴۰-۱۹۷۵	۱۹۷۵-۲۰۳۰	۲۰۳۰	۴۵	۵۵
۵	کره جنوبی	۲۰۰۰-۲۰۱۵	۲۰۱۵-۲۰۲۵	۲۰۲۵	۱۵	۱۰
۶	ایران	۲۰۲۰-۲۰۴۰	۲۰۴۰-۲۰۵۰	۲۰۵۰	۲۰	۱۰
۷	ترکیه	۲۰۱۵-۲۰۴۰	۲۰۴۰-۲۰۵۵	۲۰۵۵	۲۵	۱۵
۸	مصر	۲۰۲۰-۲۰۵۰	۲۰۵۰-۲۰۷۰	۲۰۷۰	۳۰	۲۰
۹	پاکستان	۲۰۴۰ - ۲۰۶۰	۲۰۶۰-۲۰۸۵	۲۰۸۵	۴۰	۲۵

26 IUSSP International Population Conference:

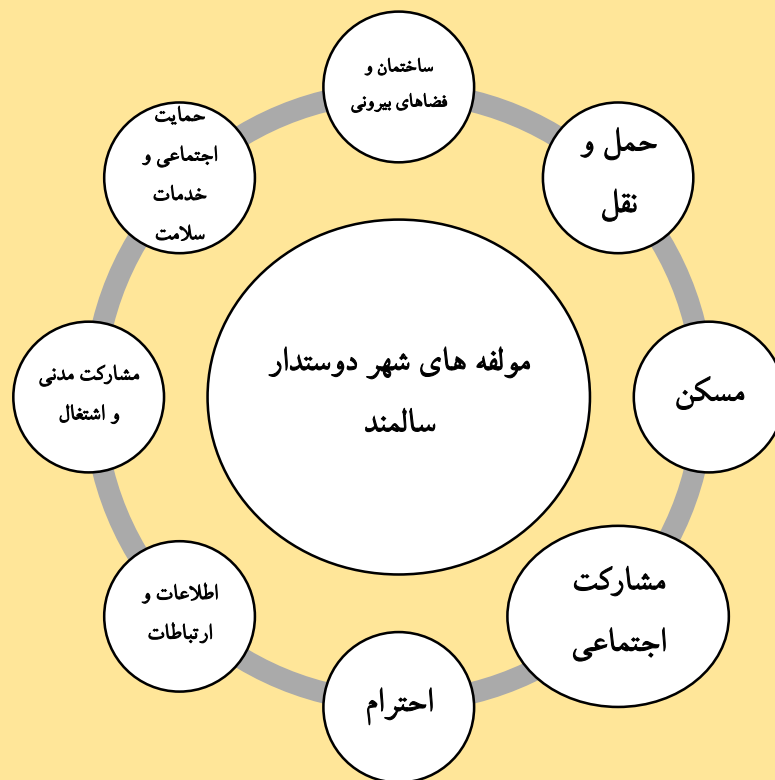
will bring together about 2,000 professionals from various disciplines from around the world for stimulating discussions on global demographic and health issues. A set of sessions on East Asia will provide an open platform such as Korea's for Asian countries to share their experiences with countries facing similar issues **low fertility and population ageing issues**.

مسائل اجتماعی سالمندان در ایران

مسائل اجتماعی سالمندان در ایران

- ✓ افزایش فقر و ناکافی بودن منابع مالی به سالمندان
- ✓ افزایش رها شدگی سالمندان در جامعه
- ✓ افزایش احساس تنهایی سالمندان
- ✓ کاهش روابط اجتماعی
- ✓ سالمندآزاری
- ✓ تبعیض سنی و جنسی
- ✓ زنانه شدن سالمندی

محیط دوستدار سالمند

- برای کاهش کلیشه های ضد سالمندی و تبعیض علیه سالمندان طراحی محیطهای شهری و ساختمانی دوستدار سالمند مناسب است

چالشها و پیامدهای سالمندی در حوزه بهداشت و سلامت

اولویت اول	اولویت دوم	گویه‌ها		ردیف
۱۱	۱۷	تعداد	افزایش بار بیمارهای مزمن	۱
۲۳/۹	۳۴/۷	درصد		
۱۵	۲۲	تعداد	افزایش هزینه های درمانی	۲
۳۲/۶	۴۴/۹	درصد		
۴	۳	تعداد	کمبود کار پزشکی و فنی در زمینه سالمندان	۳
۸/۷	۶/۱	درصد		
۱۶	۷	تعداد	مناسب نبودن زیرساخت بهداشتی – درمانی برای سالمندان	۴
۳۴/۸	۱۴/۳	درصد		
۴۶	۴۹	تعداد	جمع	
۱۰۰	۱۰۰	درصد		

مسائل اجتماعی سالمندی

- سالمند آزاری: سوء رفتار و نادیده انگاشتن سالمندان
- سوء رفتار روانی: جداسازی، حبس، فحاشی، تهدید
- سوء رفتار جسمی: ضربه زدن، هل دادن و
- تبعیض سنی: نادیده انگاشتن حقوق مدنی سالمندی
- تبعیض و خشونت جنسی بخصوص علیه زنان سالمند

- انزوا، تنهایی، افسردگی
- تنهایی و انزوا یکی از مهمترین مشکلات سالمندی است، در بین چنین سالمندانی روابط اجتماعی ضعیفی وجود دارد و اندازه شبکه اجتماعی بسیار کوچکی دارد.
- سالمندی که دچار تنهایی است، احساس می کند که بین روابط و کیفیت روابطی موجودش با روابط و کیفیت روابط دلخواهش، فاصله زیادی است
- از دست دادن همسر، مردان را بیشتر از زنان تحت تاثیر قرار میدهد و آنها در این شرایط احساس بدتری دارند.
- از جمله مهمترین پیامدهای تنهایی: بیماری مزمن بیشتر، سو مصرف الکل و پیشرفت بیشتر دمانس است.
- با توجه به پیش بینهای مرتبط، تنهایی در بیت زنان سالمند بیوه و دچار بیماری آرتريت روماتوئید پیشرفته قابل پیش بینی تر است.

سالمندان از نظر میزان وابستگی به ۴ گروه تقسیم بندی می شوند:

- **سالمند با حداقل وابستگی:** سالمندی است که در انجام فعالیت های زندگی حداقل نیاز به کمک و نظارت را داشته باشد.
  - **سالمند با وابستگی نسبی:** سالمندی است که در انجام بعضی و یا بخشی از فعالیت های روزمره زندگی خود نیاز به کمک دارد.
  - **سالمند با حداکثر وابستگی:** سالمندی است که در انجام فعالیتهای روزمره زندگی بیشترین میزان نیاز به کمک و نظارت را داشته باشد.
  - **سالمند دارای نیازهای خاص:** سالمندی است دارای حداکثر وابستگی که از لحاظ جسمی ، حسی و شناختی دارای نیازهای ویژه ای از نظر مراقبت ، مداخلت درمانی و توانبخشی باشد.
- نکته

- ۳۴ درصد از سالمندان گروه سنی ۸۴- ۸۰ نیاز به مراقبتهای طولانی دارند.
- شایع ترین اختلال در سالمندان عدم تعادل است

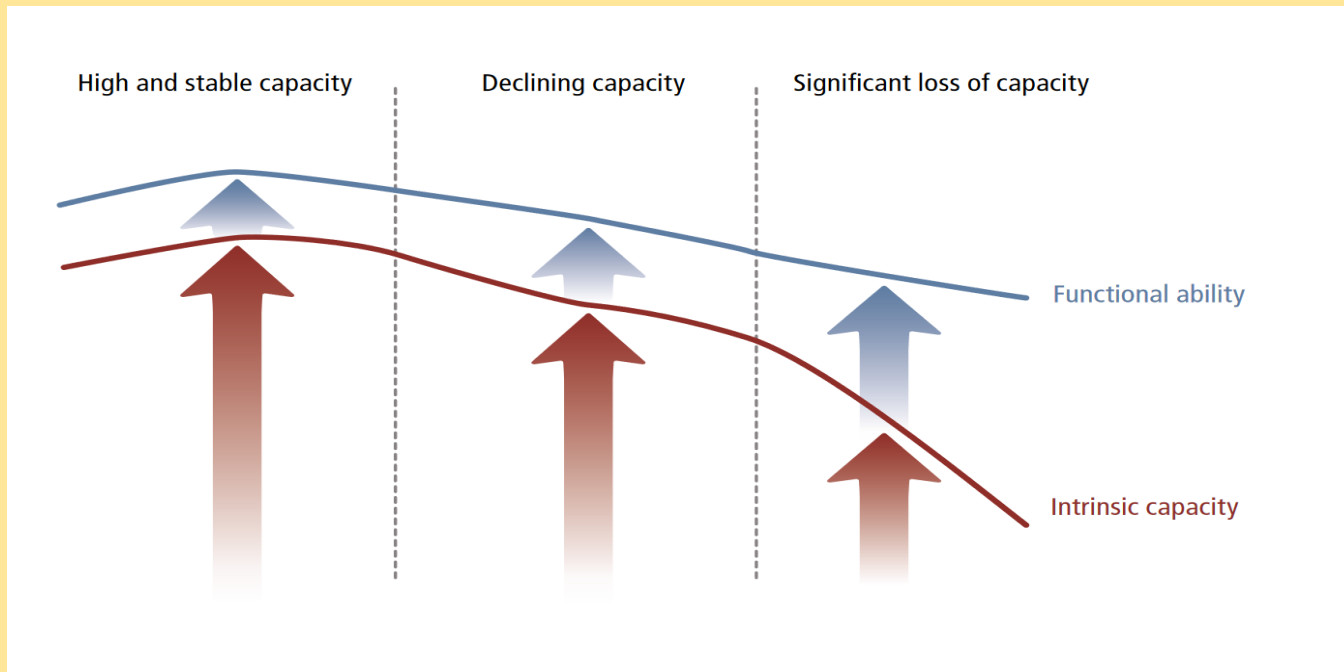
مدیریت و سیاستگذاری در حوزه سالمندی

اهداف سند ملی سالمندان کشور

1. ارتقاء سطح فرهنگی جامعه در خصوص پدیده سالمندی
  2. توانمندسازی سالمندان
  3. حفظ و ارتقای سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی سالمندان
  4. تقویت حمایت‌های اجتماعی برای ارتقای سرمایه اجتماعی
  5. توسعه زیر ساخت‌های مورد نیاز سالمندان
  6. تامین منابع مالی پایدار برای نظام حمایتی از سالمندان
- در سند ملی سالمندان کشور، آموزش و مهارت آموزی فرد و مراقبین سالمندان در بعد توانمندسازی سالمندان به عنوان وظیفه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تعریف شده است.

سالمندی سالم

- سازمان جهانی بهداشت سالمندی سالم را این گونه تعریف می کند: فرآیند توسعه و حفظ توانایی عملکردی که موجب بهزیستی در سالمندی می شود. دو عنصر سالمندی سالم در این دیدگاه عبارتند از
- توانایی عملکردی: ویژگی های مرتبط با سلامتی که به افراد امکان می دهد آنچه را انجام می دهند که دلیلی برای ارزشمندی آن را دارند.
- ظرفیتهای ذاتی و درونی : تمام توانایی های جسمی و روانی که یک فرد می تواند به آن دست یابد.

سالمندی فعال:

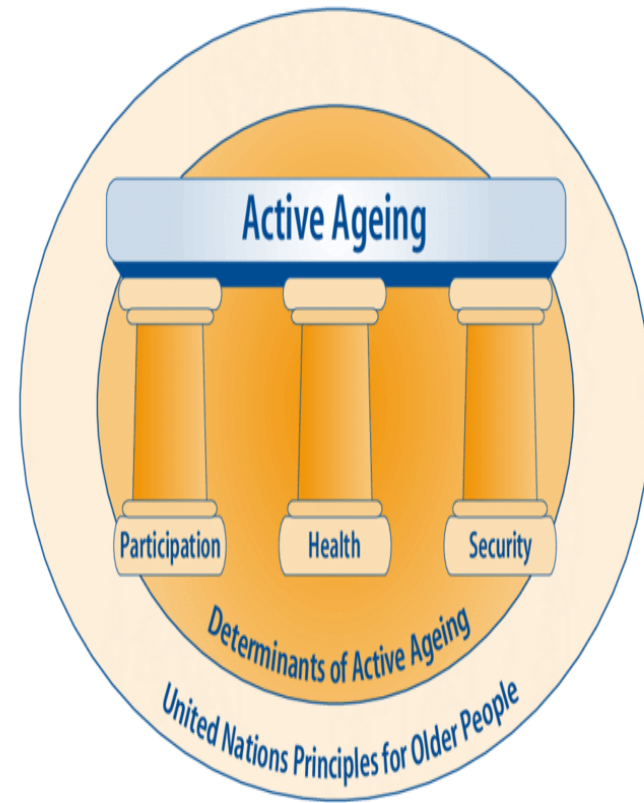
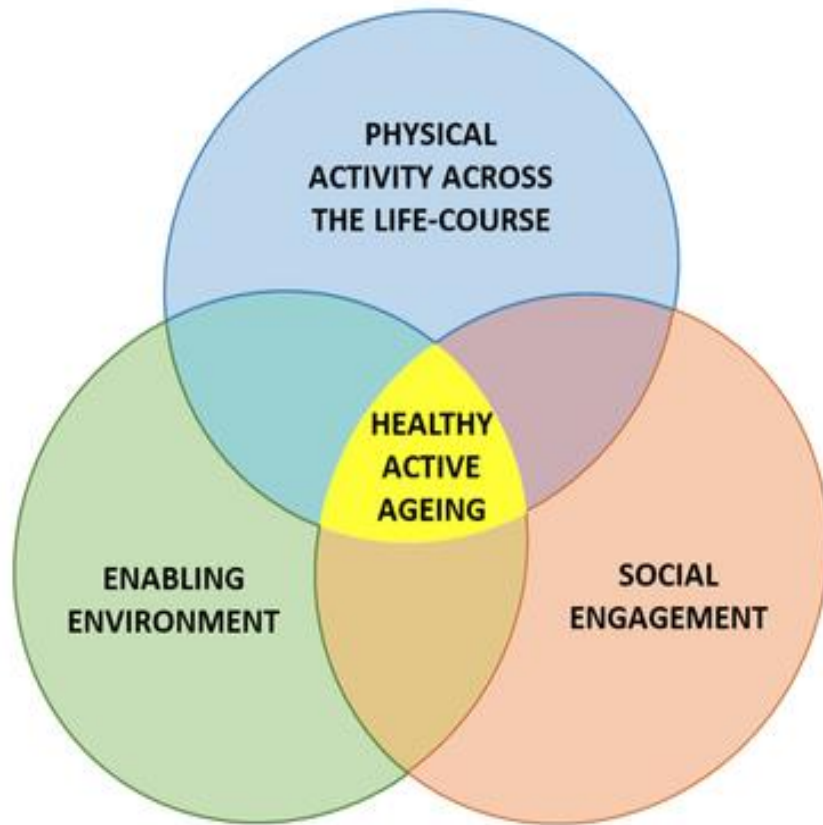
بر اساس نظریه فعالیت: سالمندی فعال فرآیندی که در آن دستیابی به حداکثر فرصتهایی برای سلامت (Health)، مشارکت (Participation) و امنیت (Security) برای سالمندان در راستای ارتقای کیفیت زندگی آنان را فراهم میسازد.

سالمندی فعال
سالمندی فعال بر سه پایه اصلی استوار است،
که عبارتند از:
سلامت، امنیت و مشارکت

سالمندی فعال

در اساس پژوهشهای انجام شده سالمندی فعال در سالمندان ایرانی، شامل ابعاد: بسنش، عاملیت گرا، پویایی جسمی-عملکردی و تعامل گرای است. و یکی از مهمترین پیامدهای سالمندی فعال در بین سالمندان ایرانی، احساس ارزشمندی بیشتر است.

براي مشاركت اجتماعي سالمندان اقدامات زير بايد مد نظر قرار گرفته گيرد

- احترام به سالمند
- ارايه خدمات رفاه اجتماعي به سالمندان
- آموزش عمومي
- افزايش تعاملات بين نسلي و تعاملات خانوادگي
- مناسب سازي خدمات ارائه شده در سازمانها به نحوي كه سالمندان هم بتوانند از آن استفاده كنند.
- ايجاد تصوير عمومي مناسب و خوب از سالمندان در افكار عمومي
- افزايش مشاركت اجتماعي سالمندان

سالمندی متعالی

تورنستم Tornstam (۲۰۰۵) این نظریه مطرح کرده است .

این نظریه بر مفاهیمی همچون خودشکوفایی؛ ترکیب عناصر نظریه فعالیت و نظریه استمرار همچنین بر تغییرات و رشد در طول زندگی (شامل دوران سالمندی) تأکید می کند.

ابعاد سالمندی متعالی به منزله تغییرات هستی شناختی در ابعاد کیهانی (ارتباط با عالم)، ابعاد مربوط به خود و ابعاد اجتماعی و روابط فردی است و این تغییرات بهسوی بلوغ و خردمندی حرکت می کند.

تورنستم در نظریه سالمندی متعالی، ابعاد خود متعالی، هستی شناختی، ترس از مرگ و خلوت را بیان کرده است.

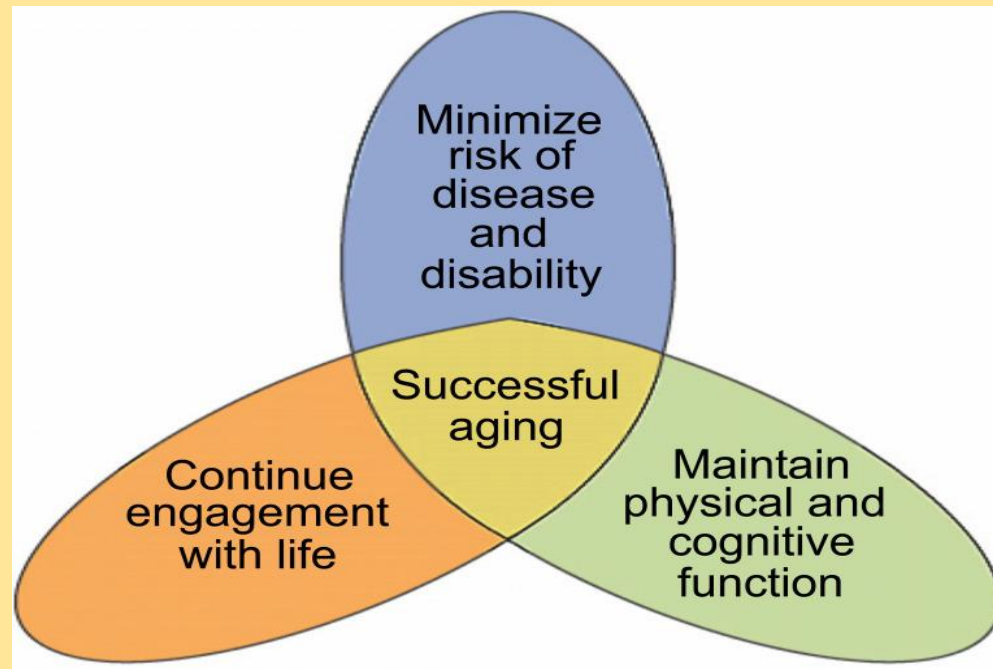
سالمندی مثبت

- راهبردهای داشتن سالمندی مثبت شامل حفظ نگرش مثبت، داشتن تعامل اجتماعی، حفظ ذهن فعال، مدیریت استرس، داشتن فعالیت داوطلبانه یا شغل پاره وقت، داشتن فعالیت فیزیکی، داشتن چکاپ منظم پزشکی، داشتن رژیم و تغذیه سالم است (انجمن روانشناسی استرالیا، ۲۰۱۶).
- در پارادایم بیومدیکال یک نوع بار و فشاری بر جامعه محسوب می شود ولی در پارادایم سالمندی مثبت یک منبع مفید برای جامعه محسوب می شود.

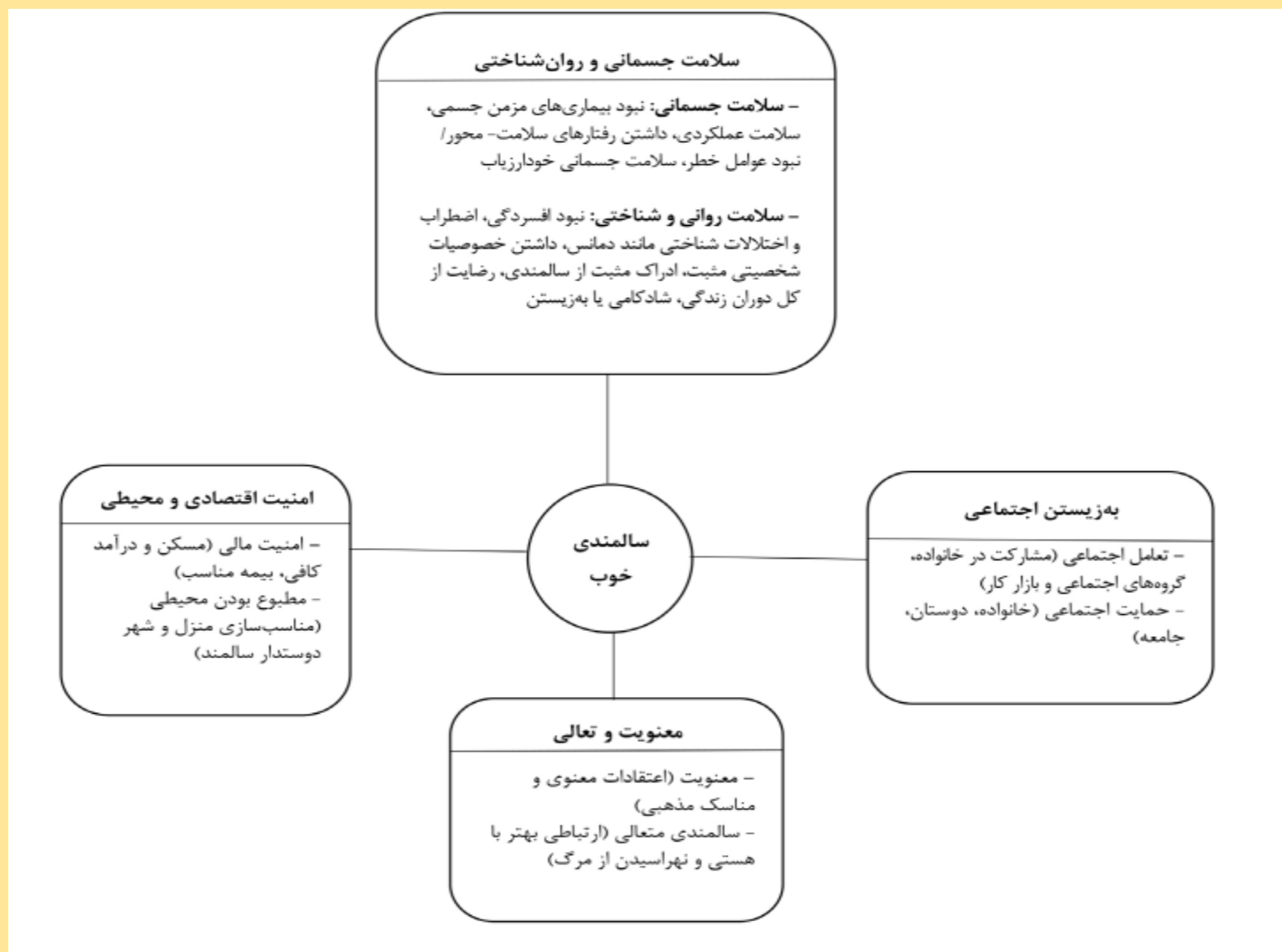
سالمندی مولد

- در سال ۱۹۹۳، کارو و همکارانش سالمندی مولد را اینگونه تعریف کردند: «هر نوع فعالیت سالمندان که سبب تولید کالا و خدمات بشود یا ظرفیت تولید آنها را افزایش بدهد - چه دارای دستمزد باشد و چه نباشد».
- در واقع، سالمندان در سالمندی مولد برای کمک به داشتن اجتماعی پایدار در رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شرکت می کنند. (al et Diener. , ۱۹۹۵)

ابعاد سالمندی موفق

سالمندی خوب

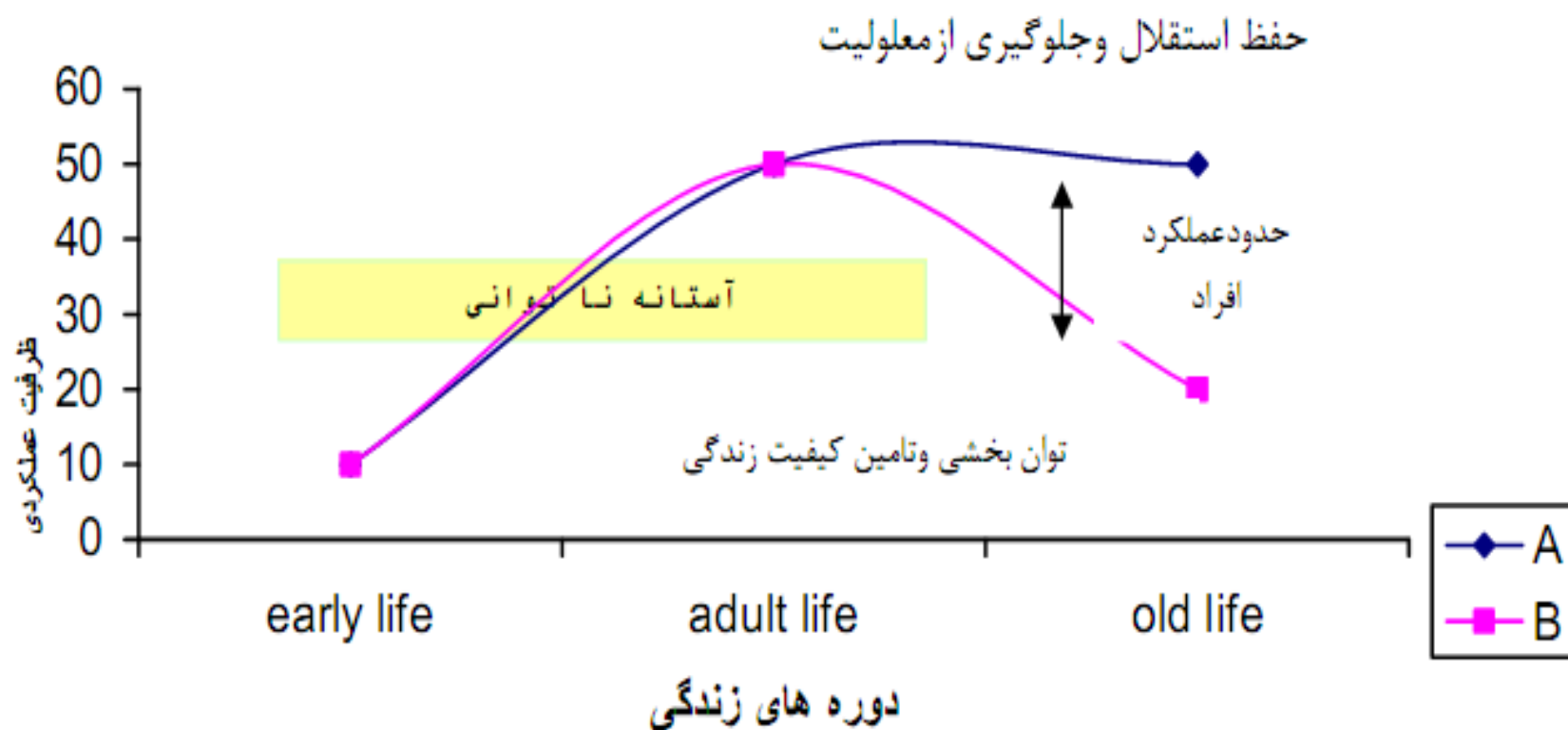

توسعه اجتماع محور راهی برای توانمندسازی سالمندان

- توسعه اجتماع محور یکی از روشهای توانمند سازی جوامع محلی است که با رویکرد کاهش فقر، مبتنی توسعه اجتماع محور بر نیازهای محلی، برنامه ریزی و تصمیم سازی پایین به بالا توسط همکاری مشترک بین بانکهای توسعه و سمن های فعال، شکل دهی و به صورت ساختار یافته توسط بانک جهانی، تقویت شده است.
- مطالعات نشان داده است که اجرای مراقبت خانواده محور باعث ایجاد احساسات مثبت در کارکنان مراقبت بهداشتی میشود و افزایش رضایت سالمندان و خانواده ها را به دنبال دارد.

حفظ ظرفیت عملکردی

دو بعد سیاستی در حوزه مدیریت ساختار سنی جمعیت

- تعدیل و متوازن سازی هرم سنی از طریق رساند سطح باروری به سطح جانشینی
- اتخاذ سیاستهای موثر در تامین نیازهای رو به افزایش جمعیت سالمندان

با تشکر از حسن
توجه شما